

עורך דין

"לאל עורך דין" – זו השורה הפותחת פיוט קדום מתפילת הימים הנוראים.

האם יש קשר בין 'עורך דין' שבפיוט ובין עורכי הדין של ימינו?

כדי לקבל תשובה על השאלה נערוך סיור קצר במקורות:

במשנה אבות נאמר: "אל תעש עצמך **כעורכי הדיינין**" (א, ח). אבל בכתבי יד טובים של המשנה כתוב: "**כארכי** (ה) **דיינים**". המילה **ארכי** אינה אלא מילה יוונית שמשמעה הבסיסי 'ראשון', 'קדום' (כמו במילה "ארכאולוגיה"),

ובהצטרפותה לשמות ותארים היא מציינת

'ראש' או 'גדול מן השאר' (כמו במילים

ארכיבישוף, ארכיטיפוס). מכאן ש**אַרְכִי**

הַדִּינִים הם ראשי הדיינים, השופטים

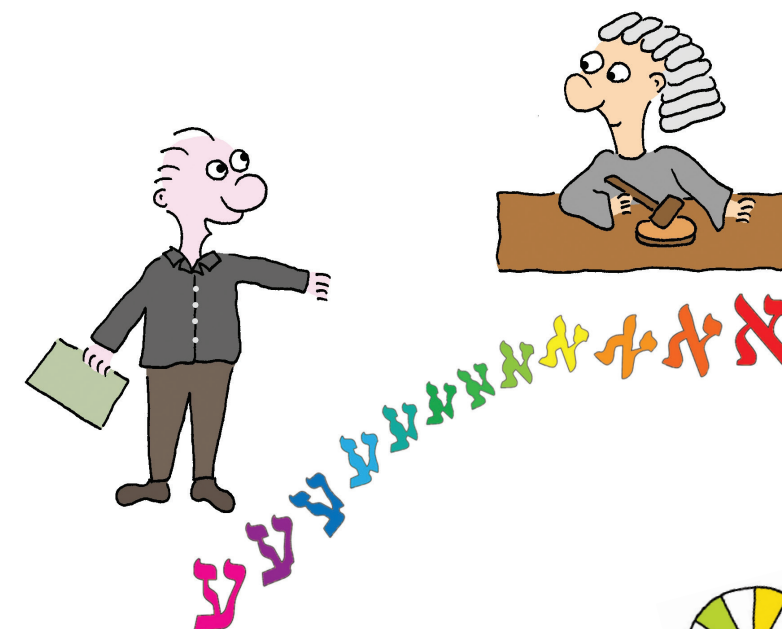
הגדולים. האמרה "אל תעש עצמך כארכי

הדיינים" היא אפוא הנחיה לדיין, לשופט,

שלא לחשוב את עצמו שופט מומחה אלא

להתנהג בזהירות במשפט. (גם האמרות

הבאות במשנה מכוונות לדיינים).

איך קרתה "טעות הדפוס" שהפכה את 'ארכי הדיינים' ל'עורכי הדיינים'?

בספר איוב אנחנו מוצאים את הפסוקים "הֲיֵנָה נָא עֹרְכֵי מִשְׁפָּט יִדְעֵתִי כִּי אֲנִי אֶצְדֵּק" (יג, יח); "**אֶעְרָכָה** לִפְנֵי מִשְׁפָּט וְכִי אֶמְלֹא תוֹכָחוֹת" (כג, ד). איוב הוא בעל הדין, התובע, והוא עורך את טענותיו כדי להוכיח את צדקתו במשפט.

אם כן נראה שהמילה היוונית **אַרְכִי** – שלא הייתה מובנת – הפכה למילה העברית **עוֹרְכִי** בהשפעת הפסוק באיוב. גם בפסוק באיוב וגם במשנה (לפי הנוסח 'עורכי') מי שעורך את המשפט או את הדין אינו השופט:

בפסוק באיוב זהו בעל הדין עצמו, ואילו במשנה – לפי הפרשנות המקובלת לנוסח 'עורכי הדיינים' – אלה

בעלי מקצוע שתפקידם ללמד את בעל הדין לטעון כדי שיזכה בדינו.

שינוי נוסף נעשה בימינו: 'עורכי הדיינים' הפכו ל'עורכי דין' – צירוף מובן הרבה יותר. השינוי נעשה על

פי האמור בפיוט 'לאל עורך דין' וגם בהשראת הפסוק באיוב: 'ערך משפט' < 'ערך דין'. תפקידם של עורכי

הדין בימינו – כמקובל במשפט המודרני – לייצג את בעלי הדין במשפט.

אבל בפיוט שפתחנו בו – שעניינו העמידה מול האל ביום הדין – נראה שהביטוי "לאל עורך דין" מכוון

למעמדו של האל כשופט.

ראינו איך ביטוי אחד במשנה התגלגל והשתנה הן בכתיבתו הן במשמעותו והוליד את שמו של אחד

המקצועות המבוקשים ביותר בימינו.

על המוקד

כיום המילה **מוקד** נרדפת – פחות או יותר – למילה 'מרכז'. לדוגמה: "במוקד הוויכוח (=במרכז הוויכוח) עמד החוק החדש". אולם משמעות זו רחוקה למדי מן המשמעות המקורית של המילה. שורשה של המילה – **יק"ד** – מעיד על כך: הפועל **יָקַד** משמעו בָּעַר, כגון "אֵשׁ יָקַדְתָּ כָּל הַיּוֹם" (ישעיהו סה, ה), וכך גם המילה **מוֹקֵד** עצמה: "כִּי כָּלֹו בְּעֶשֶׂן יָמִי וְעֶצְמוֹתַי כְּמוֹקֵד נִחְרֹו" (תהלים קב, ד). מוקד הוא האש הבערת, היוקדת, או מקום הבערה. משמעות זו של המילה נשתמרה עד ימינו בעיקר בצירוף 'עלה על המוקד' – והכוונה להוצאה להורג בשִׁרְפָה, דרך שרווחה בימי הביניים; היום משתמשים בצירוף זה גם במשמעות מושאלת.

כבר בתנ"ך מילים מן השורש **יק"ד** משמשות בעיקר בלשון השירה, וכך אף בעברית המאוחרת יותר עד ימינו אנו. ואכן בלשון הספרותית אנו מוצאים: "אש יוקדת בחזה, והמחרשה שוב פולחת בשדה" (בשיר "שורו הביטו וראו"), 'השמש יקדה בעוז', ובשימוש מושאל: 'אהבה יוקדת', 'עיניו יקדו'. כיצד קיבלה המילה 'מוקד' את משמעה העכשווי, 'מרכז', עד שכמעט נשכח הקשר שלה לאש? התשובה טמונה במילה הלטינית **פוקוס**. בראשית דרכה שימשה מילה זו במשמעות 'אח', 'מקום הבערה' – בדומה למילה 'מוקד'. אולם בסביבות המאה ה-17, כשהומצאו הטלסקופ ומכשירים אופטיים אחרים, מצאה המילה את דרכה לציון מרכז העדשה, המקום שבו מתרכזות קרני השמש ויוצרות חום גבוה שמסוגל להצית אש. משקיבלה המילה 'פוקוס' משמעות זו, היא החלה לשמש במשמעות 'מרכז' בתחומים אחרים, כמו גאומטריה, ללא קשר לחום ולאש.

לא פלא אפוא שמחדשי המינוח העברי במחצית הראשונה של המאה העשרים בחרו במילה העתיקה **מוקד** לתרגם את המילה 'פוקוס' במשמעה החדשים יחסית בתחום הפיזיקה והגאומטריה. מכאן קצרה הדרך לשימוש במילה 'מוקד' כ'מרכז' גם בהקשרים אחרים, וכך יש לנו 'מוקד העניינים', 'מוקד משיכה', 'מוקדים של פריחה', 'מוקד התנועה'.

ועוד זאת: מן המילה **מוקד** נגזר שורש חדש **מק"ד**, וממנו הפעלים **מיקד** ו**התמקד**; למשל: 'השחקן הצעיר מיקד את כל תשומת הלב של הקהל'; 'המרצה התמקדה בדמות אחת בסיפור'. בגלגול חוזר המילה **מוקד** שוב משמשת בהקשר של אש, למשל במשפט "הכבאים השתלטו על רוב מוקדי האש". כאן משתלבות שתי המשמעויות: מוקד מלשון יק"ד ומוקד כמרכז.

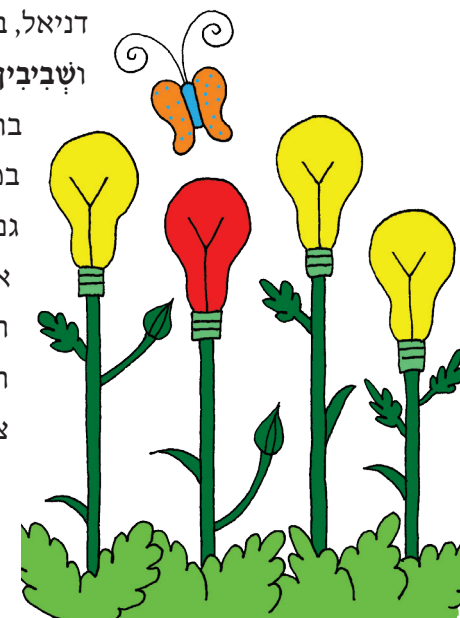
מוקד ומרכז

כאמור המילה **מוקד** נרדפת למילה **מרכז**, מילה שגם לה יש היסטוריה מעניינת: 'מרכז' – למרות מרכזיותה – אינה באה לא בתנ"ך ולא בלשון חז"ל; היא נכנסה לעברית בימי הביניים כמילה שאולה מערבית (מִרְכָּז), לצד מילים אחרות בתחום המתמטיקה וההנדסה. כמו במקרים רבים אחרים, כשיש שתי מילים נרדפות נוצרים הבדלים בשימוש בהן. הנה שני שימושים שבהם 'מוקד' ומרכז' נבדלים: 'מוקד עירוני' או 'מוקד שירות' הם מקומות שאליהם מגיעות פניות מן הציבור בטלפון. במקרים אלו לא נאמר 'מרכז'. לעומת זאת המילה 'מרכז' משמשת לציון מקומות מבנים ומוסדות כמו 'מרכז ללימודי ארץ ישראל', 'מרכז לחקר ציפורים'. במקרה זה לא תשמש המילה 'מוקד'.

הנר בקצה המנהרה

הנרות דולקים בימינו בעיקר בהקשרים טקסיים מסורתיים: נרות חנוכה, נר של שבת ויום טוב, ולהבדיל – נר נשמה. מטבע הדברים בימי קדם היה הנר כלי תאורה מרכזי אשר דלק בכל בית, וצורה אחרת הייתה לו: לא גליל של שעווה, כי אם כלי קיבול, עשוי על פי רוב חרס, ובו פתילה הדולקת בשמן. המילה **נר** גזורה מן השורש נו"ר, המציין אור ואש. מילה נוספת משורש זה היא **מנורה**. בעת העתיקה הייתה המנורה כלי שהתקינו עליו נרות: "עַל הַמִּנְרָה הַטְּהֵרָה יַעֲרֹךְ אֶת הַנְּרוֹת לִפְנֵי ה' תָּמִיד" (ויקרא כד, ד). עם התפתחות הטכנולוגיה בעת המודרנית נפרדה המנורה מן הנרות, וקיבלה בנות לוויה חדשות מן השורש נו"ר: **נורה ונורית**.

השורש נו"ר משותף לכמה מן הלשונות השמיות. המילה הארמית **נור** מופיעה שבע-עשרה פעמים בספר דניאל, בין השאר בצירופים **נְהָרֵי נור** ('נהר של אש' ויש מפרשים 'אור של אש') ו**שְׂבִיבֵין דֵּי נור** ('שביבים של אש'). דומה להם הצירוף **זיקוקין דֵּי נור** שמקורו בתלמוד. פירושו המילולי הוא 'ניצוצות של אש', אך בימינו הוא משמש במשמעות חדשה: אורות צבעוניים המתפוצצים באוויר בטקסים חגיגיים. גם שם הפרח **נורית** מתקשר לכאן: כאשר נקבעו שמות עבריים לצמחי ארץ ישראל בראשית המאה העשרים, חודש השם נורית הן על פי השם הארמי **נוריתא** (שמקורו אינו ברור), הן בהתאמה לאחד ממיני הנורית הנפוצים והבולטים בארץ – נורית אסיה – הפורחת בצבעי האש: אדום, צהוב וכתום.

אחיו של השורש נו"ר הוא השורש נה"ר. אליו שייכים המילה המקראית **נְהָרָה** (איוב ג, ד) שפירושה 'אור', והפועל **נָהַר** (ישעיה ס, ה ועוד) שפירושו 'זָרַח'. בלשון חז"ל **נְהִיר** (בהיר, ברור), ובעברית החדשה **נְהִירוֹת** (בהירות), **הִנְהִיר** (הבהיר) ועוד. יש הקושרים לשורש זה את המילה **מְנַהֵרָה** הנזכרת בשופטים ו, ב: "מִפְּנֵי מִדְּיָן עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמְּנַהֲרוֹת אֲשֶׁר בְּהָרִים וְאֶת הַמְּצָדוֹת". וכותב רד"ק בפירושו ל"מנהרות": "כמו מערות, ויש להם חלון למעלה שתכנס ממנו האורה ומפני זה נקראו מנהרות". לשורש נה"ר שייך גם הביטוי **לשון סגי נהור** (דברים הנאמרים באירוניה ובכוונה מהופכת) על פי הכינוי הארמי **סגי נהור** (מילולית: 'רב אור') שניתן לאדם עיוור.

הנר הדליק בלשוננו כמה ביטויים:

נרו יאיר הוא איחול לאדם שיזכה להאריך ימים.

מי **שמחפש בנרות** מחפש חיפוש מדוקדק במיוחד, על פי הכתוב בצפניה א, יב: "וְהָיָה בָּעֵת הַהִיא אֶחָפֵּשׂ אֶת יְרוּשָׁלַם בְּנֵרוֹת...".

נר לרגלו של אדם הוא עיקרון המנחה אותו בדרכו, על פי הכתוב בתהלים קיט, קה: "נֵר לְרַגְלִי דְבָרְךָ וְאוֹר לְנִתְיָבְתִּי".

כמדליק נר מנר (מדרש תנחומא פינחס יא) הוא משל למי שעושה טובה לאחרים ובעצמו אינו מפסיד דבר, שכן אורו של הנר איננו נגרע כשמדליקים ממנו נר אחר. דומה לכך הביטוי **נר לאחד נר למאה** (בבלי שבת קכב ע"א) המציין דבר המשמש אדם אחד או אנשים מעטים, אך יכול לשמש אנשים רבים.